

Pere Beseran

EL MISTERI DELS VUIT CONTRAFORTS

Que n'hi ha vuit no és cap misteri. Allí són i ho sap tothom. I tothom sap també que de primer només n'hi havia quatre, i que més tard, amb l'ampliació, va caldre afegir-n'hi quatre més. Quatre i quatre vuit, doncs, i cap problema. El misteri, al menys d'entrada, no és el nombre, no és el quants ans el com, no és el què sinó el perquè, és la forma més que el contingut; bé, no, que en un contrafort la forma és el contingut. O al revés (ai, Déu meu, si ho veu En...). Vull dir... És igual.

Deixem-ho. El fet és que els contraforts hi són, hi han de ser perquè no caiqui, però ningú no els veu. De cent en cent o de mil en mil, tothom entra al Saló i s'enlluerna de lluissors, marbres i velluts, de caobes, domassos i alabastres perfilats d'or. Cofois dins la panxa de la balena, coberts per les seves costelles de mig punt, ningú no pensa en la pell, en la musculatura oculta, en el rostre o en els budells del monstre. Balena o monstre —al *Pinotxo* la balena es diu Monstre—, la Casa és un organisme enorme i viu, bellugadís, incostant, capriciós. Però els contraforts hi són. Se'n veuen, és cert, alguns bocins que fan de centinella uniformat a l'entorn de la Sala, però l'armadura falsa que s'enfunden, com de cartró, amaga el contrafort de veritat, revestit de pedres noves i maques, arrenclerades en fileres disciplinades i inútils. Per veure'ls be, de veritat, per fora, amb llum de sol, des de dalt de tot fins que s'enfonsen en el magma arquitectònic de la Casa, o bé descalços, arran de terra, apunt de ser engolits per l'argila primigènia trufada d'antics romans esmicolats, cal arribar a indrets obscurs o vedats per camins incerts i difícils. Sort n'he tingut dels vells temps, de les meves dues Ariadnes: la petita, que endreça la part amb menys meravelles d'aquesta mena de món; i la gran, que es cuida de cada una de les esquerdes on arrenclen les plantes menys aromàtiques. Amb elles he esquivat minotaures esquerps, fins que m'han deixat en mans de l'Amalio, el follet de la Casa, el Quasimodo d'aquesta catedral laica, aquell que sap camins i drecceres, que té les claus i els codis de tots els accessos.

(L'Amalio? Què carai l'Amalio. L'Amalio no era el conserge de la Biblioteca dels Museus als temps remots de la meva joventud? Recordeu l'Amalio

Exterior del Saló de Cent, contrafort del costat oest (Foto E. Riu).

i la biblioteca d'aleshores? L'edifici solemne, històric i silenciós, provisorí arsenal de saber, amb aquelles escales de pedra, com de masmorra, amb aquells urinaris enormes, profunds com cabines electorals, i la sala de lectura, llarga, alta i estreta (ho era o m'ho sembla?), mera avantsala del Sancta Sanctorum bibliogràfic on s'amagaven les bibliotecàries. Quan, després de molts intents, l'Amalio ja no trobava cap més pega a la butlleta de sol.licitud, la feia arribar a les vestals ocultes i, després d'un lapse incert, el volum era extret amb la mateixa discreció a través d'aquella porta altíssima, com de palau. Algun cop comptat veiem sortir a la gran sacerdotessa del temple —es deia Margarita?— antiga, sàvia i contundent, que invariablement se les tenia amb l'Amalio, en un castellà mastegat amb fort accent de català noucentista, amb records dels vells bons temps de l'escola de bibliotecàries d'en Rubió, d'en Riba i fins potser de l'Ors...).

No, Amalio no, Rafael, però, com l'Amalio, menut, seriós, castellà i amb una bata com de botiguer de colmado de postguerra. Ara que me n'adono, el *factotum* municipal es deia —es diu— com l'arcàngel de pedra que, des de fa ja sis segles i dos o tres anys —vet aquí una efemèrides que hauria valgut la pena cel.lebrar—, guarda la porta de la Casa —la porta antiga, l'original, la bona, l'autèntica—, una presència «qui torna en gran honor e bellesa de la dita Ciutat».

Aquell Rafael de pedra, pagat per un «honorable ciutadà que no vol son nom sie publicat» —un desig d'anonimat que la història ha sabut respectar (us ho imagineu ara?) i que deu haver-lo ajudat a guanyar el cel—, no s'assembla gens, d'aspecte, al meu Rafael amb bata. Però les aparences enganyen, i no cal prejudicar la forma en què al llarg dels segles s'ha anat encarnant el vell geni guardià.

Les aparences enganyen. Aquest és el meu problema central, el de l'aparença d'aquells maleïts vuit contraforts. Però aleshores encara no ho era. Jo em mirava i remirava la Casa —tan per vici com per encàrrec— i vaig voler pujar al capdemunt. Ja he fet la gestió, ja he obtingut el guiatge, ja hem resseguit patis, galeries, passadissos i salons, ja hem pujat ascensors i escaletes, ja som al terrat. Des d'allí es veu el món, s'endevina el conjunt, s'entenen pedaços, s'accedeix a les golfes secretes. Des d'allí es veuen baixar els contraforts que envolten la Sala, els vells i els nous. I aleshores és quan comença el neguit: «Aquest són els contraforts afegits?» —diu ell— «I vols dir que amb aquest aspecte poden ser del XIX?» —m'engega com si res l'Arqueòleg

que m'acompanya, amic i assessor que ja hauria pogut callar. Jo, a la defensiva (ves ara amb què em surt aquest llepafils), em poso escèptic; ens els mirem tan bé com podem, per davant i per darrera, els comptem i els tornem a mirar, i acabo admetent allò que sembla clar: tot el que dels contraforts es pot veure des d'allí — i des d'allí és des d'on se'n veu més tros — no permet distingir entre uns i altres i, el que és pitjor (entengueu-me: empipador, espinós, enredat) és que el seu aspecte compartit no és el que podria haver-los donat una comuna reparació o renovació més o menys recent sinó que, ben al contrari, tots plegats tenen el mateix aire d'obra antiga. No pas pel disseny — mera geometria estructural sense cap pretensió qualificadora, copiable sense cap problema —, sinó per l'aparença dels seus carreus, per la forma en què han estat tallats i ajustats els grans blocs parel·lelepípedics, de dimensions variables i acabats poc polit: res que desdigni d'una construcció gòtica i, en tot cas, difícil d'engolir com a obra de mitjan segle XIX. Per si calgués una prova del nou (o era del set?), el contrast és ben clar amb les darreres filades afegides al capdamunt d'alguns dels contraforts, aquestes sí ben modernes, rectes, perfectes, perfilades, homogènies i acartronades.

Però no pot ser. Alguna cosa falla. És impossible que els contraforts gòtics, bastits de 1370 a 1373 sota les ordres de mestre Pere Llobet, no puguin distingir-se constructivament parlant dels que formen part de l'ampliació que, segons totes les fonts, va fer l'arquitecte municipal Francesc-Daniel Molina a mitjan segle XIX.

I si em malfio de les fonts, totes de segona mà, que van repetint el que potser són equívocs? D'entrada, no es coneix cap contracte amb Llobet que digui amb certesa com de gran havia de ser el Saló, quina seria la seva longitud i quantes tramades tindria. I si el va fer més gran del que sempre diem? Però no, no pot ser: els minuciosos pagaments fets el 1372 als pintors dels enteixinats deixen clar que la seva feina fou «*pintar los iii. freus de la coberta de la Casa de la Ciutat qui's fa per tenir lo Concell de Cent Jurats*». De la sala en diuen casa (aleshores ho fan sovint), i els tres freus són les tres tramades de sostre pla, separades per dos arcs diafragma. Vet-ho aquí: 2 arcs x 2 contraforts cada un = 4 contraforts.

Doncs si no es fan aleshores, els contraforts dels trams afegits s'han de fer més tard, que per això són afegits. Però quan? I si són del XVI? És al llarg

Exterior del Saló de Cent, darrer contrafort del costat oest, a l'extrem sud (Foto E. Riu).

d'aquest segle que es fan obres a la façana, al Trentanari, al pati i segurament a altres indrets, que potser haurien pogut abastar el Saló. I si són del XVII? No va ser el 1628 (ho diu en Duran i Sanpere) que es va començar a planejar un projecte de reforma de l'interior del Saló? I si van aprofitar per ampliar-ne l'espai? O, millor, i si són del XVIII? No va ser el 1718 (ho diu en Pi i Arimón) quan els van obligar a reformar la distribució interior per tal que «*se ponga la sala en la forma en que están las de los Ayuntamientos de las demás ciudades de estos reinos?*» Potser van aprofitar els canvis per engrandir-la. Però no sé si em puc creure que aleshores aquells estirats amb perruca volguessin copiar l'obra vella. I a més, encara que haguessin volgut —que ves a saber— segur que se'ls hauria notat la trampa. Que no heu vist els contraforts de les esglésies d'aleshores? O blocs molt ben tallats i ajustats (Betlem) o aquella cosa potinera del paredat, amb pedrots i rajols barrejats, trencats i malgirbats. Res, res, segur que no. A més, segur que n'hi hauria notícia (oi?).

I si no tinc ni notícies ni pistes d'un aixamplament d'època moderna, i tampoc sé com dubtar de les poques dades trescentistes, tan aparentment segures, potser que ens malfiem de les vuitcentistes. Caldrà comprovar tot el que es va repetint, dubtar de tot el que no es pugui garantir amb informacions certes. Es diu que el bombardeix de la ciutat el 3 de desembre de 1842 va tocar de ple el saló, i si no fos així no hauria calgut l'informe dels tècnics municipals que, el dia 24 següent (vigília de Nadal, pobrets) signaven l'informe en què, vist que «*el techo y cubierta del salón de Ciento (...) necesita una recomposición que ponga el referido salón a cubierto de las intemperies*», i ateses «*la escasez de fondos municipales y que dentro pocos años ha de destruirse el salón de Ciento para la construcción de la obra nueva*», proposaven «*hacer no más las pocas obras que sean de necesidad absoluta, esto es, reponer los dos tercios de cubierta que faltan y no hacer techo alguno*». L'esment dels *dos tercios* fa pensar que assenyalen a dues de les tres tramades, però no podríem assegurar-ho. No ve al cas ara insistir en el que és ben sabut: que el cafre de l'arquitecte Mas s'ho volia carregar tot i que la pressió d'un grapat de savis erudits va aconseguir parar-li els peus quan ja s'havia endut per endavat una part considerable de l'edifici vell.

En aquesta «*espantosa mutilación que sufriendo va el antiguo edificio del Consistorio*» Mas no va tocar per res el Saló de Cent, «*como si se temiera que al clavar el pico en este famoso resto de las glorias catalanas, en este agosto centro del gobierno barcelonés de aquellos días, hubiesen de levantarse airados los manes de los venerables Próceres, y lanzar maldición terrible sobre las cabezas de sus descendientes, a quienes los recuerdos históricos no envararan la temeraria mano que a tal profanación se atreviera*». Ho diu l'enfàtic, contemporani i ben informat Pi i Arimón, que no desaprofita ocasió per a deixar en Mas fet un drat brut, i que ens transcriu la pedantesca làpida del 1847 que enclou l'acord municipal per a MAGN. CENTUMVIRALEM AULAM CONSERVARE. És també en Pi i Arimón qui ens diu

que «*el salón es espacioso, muy alto, casi cuadrado; tres grandes arcos semicirculares sostienen el artesonado techo, dos tercios del cual se restauraron hace poco*». Això ja no lliga: d'acord que era gairebé quadrat, així se'l dibuixa sempre que, des dels temps republicans d'en Florensa, es volen reconstruir les proporcions de quan la sala tenia tres tramades. Però, què vol dir això dels *tres grandes arcos*? Per separar les tres tramades n'hi ha d'haver dos i no tres, i si n'hi ha tres les tramades són quatre i no tres. I si el saló que en Pi veu i descriu ja hagués estat ampliat abans, en algun moment incert? Però aleshores no seria *casí cuadrado*. I si parla de memòria? Això dels *dos tercios* refets sembla copiat de l'informe del 1842 (o no?). I si potser només s'ha equivocat i ha tingut un *lapsus* dient arc on volia dir tram? M'he de refiar de la seva apreciació sobre les proporcions i no em puc creure el nombre d'arcs que compta?

Qui sí s'equivoca —i ja em sap greu haver-ho de dir—, i amb la seva autoritat n'ha fet equivocar més d'un —enclòs jo mateix— és l'admirat Duran i Sanpere quan diu que l'ampliació d'en Molina fou feta el 1848. Que com sé que s'equivoca? De moltes maneres. Una: el mateix Pi i Arimón, que quan escriu encara no sap res d'una ampliació. I quan escriu? No sempre podem distingir la data d'edició de la de la redacció d'un text; en aquest cas, però, tot i que el llibre apareix amb peu de 1854 podem deduir que l'autor escriu el capítol sobre les *Casas Consistoriales* la tardor del 1850 ja que ell mateix, en parlar de la reaparició de rumors sobre l'intent d'enderrocar la façana gòtica de l'edifici, escriu que la notícia aparegué als diaris barcelonins «*hace poco más de dos meses (en agosto de 1850)*». Però per a datar l'ampliació la font bàsica haurà de ser la documentació generada per a fer-la. Pot ser que mai s'hagi publicat? Jo no la trobo reproduïda enlloc, ni l'expedient ni els plànols. M'interessen sobretot aquests. Corro a Ca l'Ardiaca i constato el luxe i la comoditat de la nova Sala de Gràfics que —oh vergonya!— encara no coneixia (ah! quins records el vell arxiu, amb racons i raconets, mobles vells i pàtina memorable, i aquella sala de lectura, amb aquelles taules descomunals, i... prou d'elegia).

Em troben desseguida —i és d'agrair— els plànols corresponents. Vet-ho aquí: el *Plano general y demostrativo de definitivo arreglo de las Casa Consistoriales* de Molina du data d'aprovació de 4 de desembre de 1853, a l'igual que els plànols específics *para dar mayor capacidad al Salón de Ciento*, que caldria relacionar amb l'afirmació de Bassegoda (i no em pregunteu d'on ho treu, encara que suposo que d'algun expedient municipal que no tinc humor d'anar a perseguir a l'Arxiu Administratiu) segons la qual és del 1851 la decisió d'ampliar la sala. I si als Quarterons d'en Garriga i Roca el Saló hi apareix amb les mides que té ara, l'ampliació hauria de ser feta entre el 53 i el 58 i, per tant, tampoc l'encerten del tot els tres patriarques del *Catálogo Monumental* quan diuen que l'afegit és de *hacia 1860* (¿Pot ser que no hi hagi cap plànol de la Casa fet abans de les obres d'en Mas, que ens permeti saber amb un mínim de claredat què hi havia i què no?).

han mirat de netejar, endreçar i unificar, i és per això que ens podem refiar poc del que es veu. Però, en canvi, la diferència salta a la vista quan el que mirem són les mènsules esculpides que sostenen els extrems dels quatre arcs. Els vuit angelets que hi campejen formen dos equips empatats: quatre de *vells* i quatre de *nous*. Com de vells o de nous ja no és tan fàcil de consensuar. Els més antics, els propers als peus i, per tant, lligats a l'empresa original, han estat assignats no sé amb quina base al segle XVII, com a vestigi de la reforma barroca, que pressumptament hauria tallat els pilars que, com al Tinell, arribarien fins a terra. Jo, però, no veig cap inconvenient ni estilístic ni tipològic per a què siguin escultures gòtiques, peces trescentistes fetes per un escultor discretet que hauria treballat amb Llobet a l'època de l'edificació de la Sala. En qualsevol cas, peces anteriors al XIX. Les altres quatre serien fetes quan l'ampliació vuitcentista, i no hi hauria inconvenient per a fer-les dels anys 50 en què se situa l'activitat de Molina si no fos, altre cop, per l'estil, que els confereix un aire lleuger i vaporós que a mi se'm fa més versemblant si se situa algunes dècades més tard, en relació potser amb les renovacions del conjunt fetes als anys vuitanta. Sigui com sigui, per força dins la segona meitat del XIX. Hi ha, doncs, una distinció clara amb frontera a l'època de l'ampliació, que em contradia el 6+2 i ens torna al 4+4 clàssic. Tot ben lligat, per tant, per a què els meus misteris resultin pura fantasia i l'ampliació anés com s'ha dit sempre.

Per contrastar els meus dubtes em queda el recurs de recórrer al criteri d'autoritat, sempre tan suspecte, però de gran solidesa si l'autoritat és de veritat i no de medalla. Consulto amb un Savi jubilat, que em recorda l'extrema eficàcia dels tècnics i artesans amb què en Duran i els seus varen comptar als anys vint. ¿Però calia que el seu sibaritisme arribés fins al punt de maquillar amb aspecte de segle XIV els contraforts del XIX que ningú no havia d'anar a veure al terrat? No ho crec. A més...

A més no es tracta tant sols del terrat. Enderiat i capficat, dubtós i cavilós, penso que m'han enganyat les branques i busco les arrels. Baixar el tronc del contrafort d'una tirada fins la soca no és possible enlloc, però en alguns punts aquesta es pot veure fins als fonaments. A la banda propera al carrer de la Ciutat, la restauració moderna de les dependències baixes ha descobert i restaurat la base d'alguns contraforts. En aquests caus obscurs s'hi confirma la impressió inicial: l'aspecte dels contraforts *nous* no és el que un espera de la cronologia que els pertoca i s'adiu més, en canvi, amb els trets d'un carreuat medieval.

—*I tu què en saps de carreuats medievals?*

—Home, l'experiència, els paral·lels...

—*A ver, papeles!*

—...???

—*Bibliografia!*

—No n'hi ha.

—...???!!!

—No, de veritat, no em consta que ningú s'hagi dedicat per aquí a aquestes misèries. Costa de creure, oi? Però hi ha tantes coses que ens falten...

—*Llàgrimes no, eh!*

I ara què? És clar, queda preguntar-ho a altres que hi tinguin ull. En conec algun, però cap com ell. Ell. En això segur que és el rei. Pocs ho saben, però és allò de l'autoritat. Però, amb quina cara li demano, ara. Després de... No, no. I a més, que carai, i si ara em desenganyen què? Em menjo tot l'escrit? No res. Ara m'hi he de fer fort i inventar una sortida. I és que no pot ser, en aquesta història algú menteix. O més d'un.

Podria fins pensar en un complot, en el que tots plegats, des d'en Pi fins en Duran, conspiraven, generació rera generació, per tal de, posem per cas, empitxorar la fama d'en Mas i encolomar-li més desastres i enderrocs dels que va fer. Però no, no lliga, perquè si fos així haurien dit que d'entrada la sala era gran i no petita, i no que s'havia ampliat sinó que s'havia hagut de reconstruir. O potser una paret migpartia la Sala des de ves a saber quan, i per això en Pi la veia quadrada; en Molina es limita a enderrocar la paret i enganya a tothom. Enclòs al secretari municipal que li signa i li aprova els plànols? Potser el secretari tenia un cunyat del ram de la construcció i, tots conxorxats, havien maquinat planejar, presupostar i repartir-se els diners destinats a pagar unes obres que no calia fer perquè ja eren fetes. O... ves a saber.

Ja sé que resulta decebedor explicar un conte de misteri sense un final que resolgui l'enigma. Hi ha el famós precedent de Dickens a *El Misteri d'Edwin Drood*, mancat de final per a desesperació de generacions, però el tràmit de la mort de l'autor no resulta gaire suggestiu. I, a fi de comptes, això no és pura ficció sinó us esbòç de recerca. I qui diu que només s'hi val quan descobrim alguna cosa nova? ¿No pot ser tant important plantejar una nova pregunta, bastir un nou interrogant, com donar-hi una resposta que serà, com totes, provisional? Doncs per interrogants no serà: ja n'he escrit cinquanta-set, jo, que habitualment trobo tan inadequada la interrogació directa en escrits de feina. I encara que al final algú m'arribi a convencer que els contraforts són vuitcentistes, potser l'excursió no haurà estat del tot debades.

Pere Beseran
Universitat de Barcelona